

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет ветеринарної медицини

Кафедра хірургії, акушерства та хвороб дрібних тварин

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ
ЗООПСИХОЛОГІЯ**

**для здобувачів денної форми навчання
другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності
211 ветеринарна медицина**

Одеса, 2026

УДК: 159.9:591

Укладачі:

Кандидат ветеринарних наук, асистент
Кандидат ветеринарних наук, доцент

Данкевич Н.І.
Морозов М.Г.

Рецензент:

кандидат ветеринарних наук,
інструктор службового собаківництва
«Національної школи
службового собаківництва», м. Одеса

Світлана МАЗОВСЬКА

Методичні рекомендації до самостійної роботи з освітнього компоненту «Зоопсихологія» для здобувачів денної форми навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 211 ветеринарна медицина / Н. І. Данкевич [Електронний ресурс] – Одеса. : ОДАУ, 2026 . – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. 42 с.

Методичні рекомендації до самостійної роботи з освітнього компоненту зоопсихологія містять представлені питання, що входять до базового навчального курсу «Зоопсихологія», в основі якого лежать загальні питання з зоопсихології. Матеріал буде корисним для здобувачів вищої освіти спеціальності 211 «Ветеринарна медицина».

Затверджено до друку методичною комісією факультету ветеринарної медицини (протокол № 10 від 22 червня 2026р.)

Відповідальний за випуск: Н. І. Данкевич, кандидат ветеринарних наук, асистент

©Данкевич Н. І., 2026

ЗМІСТ

Самостійна робота № 1. Поняття інстинкту. Сучасні уявлення про інстинкт.....	4
Самостійна робота № 2. Територіальна поведінка тварин.....	6
Самостійна робота № 3. Історія розвитку уявлень про походження психіки.....	9
Самостійна робота № 4. Інсайт у навчанні («Ага-реакція») за Вольфгангом Келлером.....	11
Самостійна робота № 5. Імпринтинг у тварин	14
Самостійна робота № 6. Взаємодія з тваринами в неволі.....	16
Самостійна робота № 7. Міграції тварин	20
Самостійна робота № 8. Здатність тварин до символізації	23
Самостійна робота № 9. Алеломіметична поведінка та імітаційне навчання.....	25
Самостійна робота № 10. Теоретичні засади дресирування	29
Самостійна робота № 11. Агресивна поведінка риб.....	32
Самостійна робота № 12. Комунікація тварин.....	35
Глосарій.....	38

Самостійна робота № 1

Тема: Поняття інстинкту. Сучасні уявлення про інстинкт

Мотиваційна характеристика теми. Історія вивчення інстинктивної поведінки налічує кілька століть, проте досі не вироблено чіткого, однозначного та загальноприйнятого визначення інстинкту.

Ще з часів праць Ч. Дарвіна під інстинктивною поведінкою розуміють ту частину поведінки тварин, яка є видотиповою та закріплена генетично. Однією з перших спроб дати точне тлумачення поняття «інстинкт» було визначення німецького зоолога Г.Е. Циглера («Інстинкт», 1914).

План: 1. Поняття інстинктивна поведінка.
2. Інстинкт як основа формування поведінки тварин.
3. Структура інстинктивної поведінки.
4. Внутрішні та зовнішні чинники інстинктивної поведінки.

Теоретичні питання:

1. Концепція двох фаз інстинктивної поведінки.
2. Гідравлічна модель К. Лоренца.
3. Ієрархічна теорія інстинкту І. Тінбергена.
4. Інстинктивна поведінка та спілкування.
5. Інстинктивні рухи та таксиси.
6. Інстинкти проти набутих моделей поведінки.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке інстинктивна поведінка?
2. Які типи таксисів розрізняють?
3. Як проявляється мінливість структури інстинктивного поведінкового акту?
4. Що таке алохтонні рухи?
5. Яка структура інстинктивної поведінки?
6. На яку особливість дії ключових стимулів звернув увагу Ніколас Тінберген, яку він назвав «суматором стимулювання»?
7. Які зовнішні чинники впливають на інстинктивну поведінку?

8. З часів робіт Чарльза Дарвіна як розуміють інстинктивну поведінку?
9. Чому пластичність інстинктивної поведінки вважають одним із ключових питань у зоопсихології?
10. Які п'ять пунктів відмінності між «інстинктивною» і «розумовою» поведінкою виділив німецький зоолог Г. Е. Циглер у праці «Інстинкт» (1914)?

Основні поняття: алохтонні рухи, кінези, тропотаксис, менотаксис.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.

Доценко В. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : навч. посіб. / В. В. Доценко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків : ХНУВС, 2010. — 254 с. Режим доступу:

https://univd.edu.ua/general/publishing/nav4_lit/zoopsiph.pdf?utm_source=chatgpt.com

2. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник / Н. В. Коляденко. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. – 508 с. – Бібліогр. в кінці кожного розділу.

3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 224 с.

4. Яцина О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. – 144 с.

Додаткова:

1. Beer, C. (2017, May 18). instinct. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/instinct>

2. Blumberg M. S. (2017). Development evolving: the origins and meanings of instinct. *Wiley interdisciplinary reviews. Cognitive science*, 8(1-2), 10.1002/wcs.1371. <https://doi.org/10.1002/wcs.1371>
3. Incredible animal instincts <https://www.ifaw.org/international/journal/incredible-animal-instincts>
4. Wallace, A. R. (2009). On Instinct in Man and Animals. In *Contributions to the Theory of Natural Selection: A Series of Essays* (pp. 201–210). chapter, Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511693106.007>

Самостійна робота № 2

Тема: Територіальна поведінка тварин

Мотиваційна характеристика теми. Територіальна поведінка — це сукупність поведінкових реакцій особин, спрямованих на використання ресурсів території їхнього проживання (їжі, води, місць відпочинку). Територіальна поведінка властива багатьом безхребетним (крабам, цвіркунам, павукам) і хребетним (кораловим риbam, жабам, ігуанам, птахам, копитним ссавцям, морським ссавцям, приматам). Території бувають великі, маленькі та зовсім крихітні. Все залежить від виду тварин, їхніх розмірів і від того, як вони добувають їжу. Тому розміри території часто визначають і складність територіальної поведінки.

- План:**
1. Поняття та значення територіальної поведінки.
  2. Форми прояву територіальної поведінки.
  3. Домінування та ієрархія.
  4. Хомінг, інстинкт повернення додому (homing).

Теоретичні питання:

1. Функції території.
2. Причини територіальності.
3. Функції території.

4. Територіальні ролі.
5. Територіальність у польових умовах.
6. Територіальність та агресія.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке територіальна поведінка?
2. Наведіть приклади територіальної поведінки тварин.
3. Назвіть основні форми територіальної поведінки.
4. Наведіть приклади проявів територіальної поведінки.
5. Що таке агресія у тварин?
6. Наведіть приклади агресії у тварин.
7. Яке біологічне значення має територіальна поведінка?
8. Які основні форми територіальної поведінки?
9. Яке місце займає агресія в житті тварин?
10. Що таке ареал? Які типи ареалів вам відомі?
11. Які фактори впливають на формування та структуру ареалу?

Основні поняття: територіальність, ієрархія, агресія, хомінг, домінування, безумовний рефлекс, умовний рефлекс, ареал.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.
Доценко В. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : навч. посіб. / В. В. Доценко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків : ХНУВС, 2010. — 254 с. Режим доступу:
https://univd.edu.ua/general/publishing/nav4_lit/zoopsiph.pdf?utm_source=chatgpt.com
2. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник / Н. В. Коляденко. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. – 508 с. – Бібліогр. в кінці кожного розділу.

3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 224 с.

4. Яцина О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. – 144 с.

Додаткова:

1. Крюкова М.А. Порівняльна психологія (зоопсихологія) (в допомогу до самостійної роботи для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра факультету психології, політології та соціології) / М.А. Крюкова – Одеса: Фенікс, 2021. – 31 с. doi 10.32837 / 11300.14378 Режим доступу:

https://dspace.onua.edu.ua/items/e85db39b-3089-4421-87e6-35342a510f42?utm_source=chatgpt.com

2. Dobynda, Iryna & Kyryliuk, Serhii. (2023). Ареали. Ссавці. Частина 1 : навчальний посібник. Режим доступу:

https://www.researchgate.net/publication/378102001_Areali_Ssavci_Castina_1_na_vcalnij_posibnik

3. Giuggioli, L., Abramson, G., Kenkre, V. M., et al. (2005). Diffusion and home range parameters from rodent population measurements in Panama. *Bulletin of Mathematical Biology*, 67, 1135–1149. <https://doi.org/10.1016/j.bulm.2005.01.003>

4. Giuggioli, L., Potts, J. R., & Harris, S. (2011). Animal interactions and the emergence of territoriality. *PLoS computational biology*, 7(3), e1002008. <https://doi.org/10.1371/journal.pcbi.1002008>

5. Torney, C., Neufeld, Z., & Couzin, I. D. (2009). Context-dependent interaction leads to emergent search behavior in social aggregates. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 106(52), 22055–22060. <https://doi.org/10.1073/pnas.0907929106>

6. Territoriality and aggression (zoology) <https://www.ebsco.com/research-starters/zoology/territoriality-and-aggression-zoology>

Електронні інформаційні ресурси:

1. <https://www.vpwildlifecontrol.com/territorial-wildlife-behavior>
2. <https://www.um.edu.mt/library/oar/bitstream/123456789/20420/1/A%20Brief%20Account%20of%20Territorial%20Behaviour%20in%20Animals.pdf>

Самостійна робота № 3

Тема: Історія розвитку уявлень про походження психіки

Мотиваційна характеристика теми. У контексті зоопсихології психіка є найвищою формою взаємодії живого організму з навколишнім середовищем. Еволюція психіки тварин нерозривно пов'язана із загальним процесом біологічної еволюції. Кожен новий етап психологічного розвитку, як правило, зумовлений переходом до складніших зовнішніх умов існування й водночас супроводжується ускладненням фізичної організації організму, насамперед нервової системи. Складність проблеми походження психіки змусила низку дослідників стверджувати, що вирішити її в принципі неможливо. Так, один із засновників природничо-наукового напрямку в психології, німецький фізіолог Еміль Дюбуа-Реймон, наприкінці минулого століття вказав на сім, на його думку, нерозв'язних для людства «світових загадок». Серед них було й питання про походження психіки. Німецький біолог Ернст Геккель назвав цю проблему «центральною психологічною таємницею». Але, незважаючи на це, в історії науки можна виділити кілька підходів до проблеми виникнення психіки.

- План:**
1. Еволюція походження психіки.
  2. Психіка як результат еволюції матерії.
  3. Основні концепції еволюції психіки.

Теоретичні питання:

1. Гіпотеза «Антропологізм».
2. Гіпотеза «Панпсихізм».
3. Гіпотеза «Біопсихізм».

4. Гіпотеза «Нейропсихізм».

Питання для самоконтролю:

1. Центральні лінії розвитку сенсомоторних і нейрофізіологічних функцій у процесі еволюції?
2. Що є вихідною формою психічних функцій?
3. Які основні напрямки функціонального вдосконалення поведінки тваринних організмів у процесі еволюції?
5. Яке біологічне значення виникнення психічних функцій у живих організмів у процесі еволюції?
6. Як пов'язані психічні функції тваринного організму з анатомічними структурами та фізіологічними функціями?
7. Напрями змістовно протилежних гіпотез про еволюційний розвиток психічних функцій ?
8. Еволюційний розвиток пірамідної рухової системи?
9. Диференціація процесу життєдіяльності.

Основні поняття: антропсихізм, панпсихізм, біопсихізм, нейропсихізм.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.
2. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник / Н. В. Коляденко. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. – 508 с. – Бібліогр. в кінці кожного розділу.
3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 224 с.
4. Яцина О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. – 144 с.

Додаткова:

1. Airenti G. (2019). The Place of Development in the History of Psychology and Cognitive Science. *Frontiers in psychology*, 10, 895.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00895>
2. Danziger, Kurt. (2013). Psychology and its history. *Theory & Psychology*. 23. 829-839. 10.1177/0959354313502746.

Самостійна робота № 4

Тема: Інсайт у навчанні («Ага-реакція») за Вольфгангом Келлером

Мотиваційна характеристика теми. Поняття «інсайт» вперше вжив німецький гештальтпсихолог Вольфганг В. Келлер (1887–1967). У психологію поняття «інсайт» було введено в 1917 році німецьким. Келлер з позицій гештальтпсихології досліджував розумові здібності та можливості навчання людиноподібних мавп. Психолог намагався дослідити процес, що його цікавив, у найбільш чистому, первозданному вигляді, виявити, за його словами, «природу інтелектуальних операцій». Людиноподібні мавпи серед тварин найближчі до людей за рівнем інтелекту, при цьому на процес пошуку рішення у них не впливають теоретичні знання, досвід вирішення інших завдань, самоконтроль тощо. Цей термін увів у гештальтпсихологію у 1925 р. В. Келлер. Келлер проводив дослід з людиноподібними мавпами, яким пропонували завдання, що вирішувалися за допомогою різних предметів. Було виявлено, що мавпи після низки безрезультатних спроб припиняли активні дії і просто розглядали предмети навколо, після чого могли досить швидко знайти правильне рішення.

У недалекому минулому, поки багато вчених намагалися вивчати складне навчання у видів, дуже віддалених від людини (у шурів і голубів), інші вважали, що найкраще підтвердження складного навчання слід шукати в інших видів приматів. Серед таких вчених був Вольфганг Келлер, роботи якого з шимпанзе, проведені в 1920-х роках, і сьогодні не втратили своєї

актуальності. Келлер ставив перед шимпанзе завдання, що залишали певний простір для здогадок (інсайту), оскільки жоден з елементів завдання не був прихований від очей шимпанзе (на відміну від роботи роздавальника їжі в ящику Скіннера, яку тварина спостерігати не могла). Як правило, Келлер поміщав шимпанзе в огорожений простір, а апетитний фрукт, найчастіше — банан, знаходився поза досяжністю. Щоб дістати фрукт, тварині треба було використовувати предмет, що знаходився поруч, як інструмент. Зазвичай шимпанзе вирішував це завдання і робив це способом, що передбачав наявність у нього певної здатності до інсайту.

План: 1. Поняття «інсайт».

2. Научіння на основі наслідування.

3. Експеримент В. Келлер.

4. Етапи научіння на основі аналізу даних.

5. Концепція інсайту та її зв'язок із гештальтпсихологією.

6. Характеристики научіння на основі інсайтів.

Теоретичні питання:

1. Гештальтпсихологія.

2. Історія відкриття інсайту. Експерименти на Тенерифе (1913–1917) .

3. Роль інсайту (осаяння).

4. Теорія научіння на основі інсайту.

Питання для самоконтролю:

1. Чому інсайт називають «Ага-реакцією»?

2. Що таке теорія інсайту Келлер?

2. На яких тваринах проводив експерименти Келлер?

3. Охарактеризуйте інсайт як механізм мислення та адаптивної поведінки (В. Келлер)?

4. Охарактеризуйте основні закони та принципи організації сприйняття (В. Келлер)?

5. Назвіть наукові передумови, ідеї та напрями досліджень

гештальтпсихології?

6. Яке значення мають «осаяння» («Ага-реакція») у навчінні?

7. Хто вважається одним із засновників гештальтпсихології та розробив теорію інсайтного навчіння?

8. Яку концепцію у галузі психології поставила під сумнів теорія інсайтного навчання Келлер?

9. У чому полягає головна відмінність навчіння на основі інтуїції від навчання методом проб і помилок?

10. Який термін використовував Келлер для позначення проникливого вирішення проблеми, виявленого в його експериментах із шимпанзе?

Основні поняття: інсайт, гештальтпсихологія, нейробіологія, «ага-реакція», навчіння, наслідування.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.
2. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник / Н. В. Коляденко. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. – 508 с. – Бібліогр. в кінці кожного розділу.
3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 224 с.
4. Яцина О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. – 144 с.

Додаткова:

1. Lurz, R. (2026). Occurrent Thought and A Priori Reason in Chimpanzees. *Crítica. Revista Hispanoamericana De Filosofía*, 58(172), 159–196. <https://doi.org/10.22201/iifs.18704905e.2026.1786>

2. Vitello, Mary & Salvi, Carola. (2023). Gestalt's Perspective on Insight, a Recap Based on Recent Behavioral and Neuroscientific Evidence.. 10.20944/preprints202309.1198.v1.
3. Weibull, C. J. (2011). *Principles of learning: 7 principles to guide personalized, student-centered learning in the technology-enhanced, blended learning environment*. Retrieved July 4, 2011 from [https://principlesoflearning.wordpress.com].
4. Weisberg, R. W. (2020). The Question of Extraordinary Thought Processes in Creativity. In *Rethinking Creativity: Inside-the-Box Thinking as the Basis for Innovation* (pp. 181–316). part, Cambridge: Cambridge University Press.

Електронні інформаційні ресурси:

1. Kohler's Insight Theory <https://www.adda247.com/teaching-jobs-exam/kohlers-insight-theory/>

Самостійна робота № 5

Тема: Імпринтинг у тварин

Мотиваційна характеристика теми. Імпринтинг - яскравий приклад того, як певний досвід надає конкретний вплив тільки тоді, коли тварина знаходиться на певній стадії поведінкового розвитку. Імпринтинг - це форма навчання, під час якої дуже молода тварина зосереджує свою увагу на першому об'єкті, з яким вона має візуальний, слуховий або тактильний досвід, а потім слідує за цим об'єктом. У природі об'єктом майже завжди є батько чи мати; в експериментах використовували інших тварин та неживі предмети. Імпринтинг інтенсивно вивчався лише у птахів, особливо курей, качок і гусей, але, мабуть, аналогічна форма навчання спостерігається і у молодняка багатьох ссавців, а також деяких риб і комах.

План: 1. Моделі імпринтингу.

2. Фізіологічні механізми.

3. Конрад Лоренц: хрещений батько теорії імпринтингу тварин.

4. Імпринтинг у ссавців.

5. Материнський імпринтинг.

Теоретичні питання:

1. Вплив сну на формування пам'яті.
2. Чутливий період для імпринтингу.
3. Класифікація стимулів, розташованих в одному часовому інтервалі.
4. Тимчасова перевага новизни в процесі імпринтингу.
5. Сучасні погляди на імпринтинг.

Питання для самоконтролю:

1. Хто був Конрад Лоренц?
2. У якій галузі науки навчався Конрад Лоренц?
3. Чим Конрад Лоренц найбільш відомий завдяки своїм відкриттям?
4. Що таке імпринтинг і як його досліджував Конрад Лоренц?
5. Чим аутбридинг відрізняється від інбридингу?
6. Що таке інбридинг?
7. Що таке аутбридинг?
8. Які особливості має ранній імпринтинг?
9. Що таке імпринтинг?
10. Які особливості має ранній імпринтинг?
11. Що таке материнський імпринтинг?

Основні поняття: імпринтинг, видовий імпринтинг, інбридинг, аутбридинг, стимул.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.
2. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник / Н. В. Коляденко. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. – 508 с. – Бібліогр. в кінці кожного розділу.

3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 224 с.

4. Яцина О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. – 144 с.

Додаткова:

1. Doekes, H. P., Bijma, P., & Windig, J. J. (2021). How Depressing Is Inbreeding? A Meta-Analysis of 30 Years of Research on the Effects of Inbreeding in Livestock. *Genes*, 12(6), 926. <https://doi.org/10.3390/genes12060926>

2. Drickamer, L.C. (2012). Lorenz, Konrad (1903–1989). In: Seel, N.M. (eds) *Encyclopedia of the Sciences of Learning*. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_174

3. EWER, R. Imprinting in Animal Behaviour. *Nature* **177**, 227–228 (1956). <https://doi.org/10.1038/177227b0>

4. Hess, E. H. (1958). “Imprinting” in Animals. *Scientific American*, 198(3), 81–93. <http://www.jstor.org/stable/24940944>

5. Krebs, J. R., & Sjölander, S. (1992). Konrad Zacharias Lorenz: 7 November 1903–27 February 1989. *Biographical memoirs of fellows of the Royal Society*. Royal Society (Great Britain), 38, 211–228. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11616215/>

6. Oh, E. C., & Katsanis, N. (2011). Neuroscience: Imprinting in the brain. *Nature*, 475(7356), 299–300. <https://doi.org/10.1038/475299a>

Самостійна робота № 6

Тема: Взаємодія з тваринами в неволі

Мотиваційна характеристика теми. Взаємодія людини з тваринами, що утримуються в неволі (зоопарки, цирки, притулки, домашні улюбленці), має багатогранний характер і вимагає відповідального підходу. Важливо розуміти, що кожна тварина — це унікальна особистість зі своїми потребами

та особливостями поведінки. Взаємодія людини та тварини (ВЛТ) є звичним явищем у зоологічних закладах — від методів утримання тварин до взаємодії з відвідувачами (як регульованої, так і нерегульованої).

План: 1. Типи взаємодії.

2. Етичні концепції (які використовуються зоопарками).
3. Взаємодія доглядача та тварини.
4. Дослідження поведінки тварин у неволі.
5. Всесвітня асоціація зоопарків та акваріумів (WAZA).
6. Європейська асоціація зоопарків та акваріумів (EAZA)
7. Рекомендації щодо забезпечення та поліпшення добробуту тварин.

Теоретичні питання:

1. Інтерактивні взаємодії з тваринами.
2. Взаємодія людини і тварини (Human-Animal Interaction, HAI).
3. Взаємодія тварин і відвідувачів.
4. Етичні рамки. Гуманний захист природи.
5. Фізична депривація тварин. Форми фізичної депривації.
6. Взаємодія тварин і відвідувачів (Animal-Visitor Interactions, AVI).
7. Взаємодія тварин із доглядачами, ветеринарами та іншими працівниками, а також вплив цієї взаємодії на добробут тварин.
8. Основи поведінки тварин у неволі.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке зоохозис (Zoochosis)?
2. Що передбачено етичними нормами?
3. Що поганого в їзді на екзотичних тваринах?
4. Що поганого в тому, щоб фотографуватися з екзотичними тваринами?
5. Які показники добробуту у тварин, що утримуються в неволі?
6. Які механізми адаптації у тварин, що утримуються в неволі?
7. Поняття «П'ять свобод для тварин» (як домашніх, так і диких)?
8. Роль збагачення середовища у забезпеченні благополуччя тварин?

9. Як ви вважаєте, чи дізнаються відвідувачі більше про тварину, якщо перебувають у вольєрі, через який можна пройти?
10. Вольєри, через які можна пройти, створюють сприятливі умови для тварин?
11. Чим відрізняються зустрічі з тваринами під час прогулянки залами від більш організованих взаємодій у зоопарках, таких як вистави з тваринами?
12. Зоопарки часто піддаються критиці за умови утримання тварин. Чи потрібно зоопаркам розвиватися та змінювати способи взаємодії відвідувачів із тваринами, щоб підвищити їхню залученість та поліпшити умови утримання — і якщо так, то як?
13. Які види взаємодії з тваринами доречні як для диких, так і для домашніх тварин?
14. Які види взаємодії з тваринами ви б назвали недоречними? Наприклад, сафарі на позашляховиках, контактні зоопарки, притулки для тварин (де не можна торкатися тварин, але є реабілітовані тварини, що перебувають у вольєрах), зустрічі зі слонами, демонстрації рептилій, зоопарки, програми розведення тварин, цирку тощо?

Основні поняття: деприация, зоохозис, добробут тварин, етичні концепції, вольєр.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.
2. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник / Н. В. Коляденко. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. – 508 с. – Бібліогр. в кінці кожного розділу.
3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 224 с.

4. Яцина О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. – 144 с.

Додаткова:

1. Chiew, S. J., Butler, K. L., Sherwen, S. L., Coleman, G. J., Fanson, K. V., & Hemsworth, P. H. (2019). Effects of Regulating Visitor Viewing Proximity and the Intensity of Visitor Behaviour on Little Penguin (*Eudyptula minor*) Behaviour and Welfare. *Animals : an open access journal from MDPI*, 9(6), 285. <https://doi.org/10.3390/ani9060285>
2. D'Cruze, N., Khan, S., Carder, G., Megson, D., Coulthard, E., Norrey, J., & Groves, G. (2019). A Global Review of Animal–Visitor Interactions in Modern Zoos and Aquariums and Their Implications for Wild Animal Welfare. *Animals*, 9(6), 332. <https://doi.org/10.3390/ani9060332>
3. Gray, J. (2017). *Zoo ethics: The challenges of compassionate conservation*. Csiro Publishing.
4. Learmonth M. J. (2020). Human-Animal Interactions in Zoos: What Can Compassionate Conservation, Conservation Welfare and Duty of Care Tell Us about the Ethics of Interacting, and Avoiding Unintended Consequences?. *Animals : an open access journal from MDPI*, 10(11), 2037. <https://doi.org/10.3390/ani10112037>
5. Mason G. J. (2010). Species differences in responses to captivity: stress, welfare and the comparative method. *Trends in ecology & evolution*, 25(12), 713–721. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2010.08.011>
6. Mellor, D. J., Hunt, S., & Gusset, M. (2015). Caring for wildlife. *The world zoo and aquarium animal welfare strategy*. Gland, Switzerland: World Association of Zoos and Aquariums (WAZA) Executive Office.
7. “Zoochosis.” Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/zoochosis>. Accessed 22 May. 2026.

Електронні інформаційні ресурси:

1. <https://books.google.bg/books?id=fXwqDwAAQBAJ&lpg=PR3&ots=bzvYuHVwgf&lr&hl=uk&pg=PR3#v=onepage&q&f=false>
2. <https://www.bornfreeusa.org/campaigns/animals-in-captivity/forced-interactive-experiences/>
3. <https://wildwelfare.org/can-a-zoo-visitor-animal-interaction-ever-be-good-for-animal-welfare/>
4. <https://kathrynrossiter.co.uk/the-ethics-of-animal-encounters/>
5. <https://www.bornfree.org.uk/zoochosis/>

Самостійна робота №7

Тема: Міграції тварин

Мотиваційна характеристика теми. Міграції тварин (від лат. migratio — переселення), закономірні періодичні або нерегулярні переміщення тварин, пов'язані зі зміною зовнішніх умов. Дуже часто ці тварини згодом повертаються до тих районів, які вони використовували раніше. Це можуть бути місця народження, райони розмноження, ділянки, які використовуються поза сезоном розмноження. Повернення в такі райони наступного року (у деяких випадках — через десятиліття) вказує на здатність тварин до справжньої навігації, тобто до того, щоб знаходити мету переміщень без прямого сенсорного контакту з нею. При цьому масштаб переміщень значно перевищує звичайний розмір ділянки проживання тварин і може досягати тисяч кілометрів. Питання, як мігруючі організми знаходять дорогу під час своїх переміщень, є одним з найбільш актуальніших.

- План:**
1. Міграція тварин. Типи міграцій.
  2. Походження міграцій.
  3. Основні причини міграції.
  4. Механізми орієнтації та навігації.

Теоретичні питання:

1. Основні причини наземних міграцій.

2. Наземні міграції тварин. Форми наземних міграцій.
3. Перельоти птахів та способи їх дослідження.
4. Пристосування птахів до польоту.
5. Повітряні міграції. Види повітряних міграцій.
6. Навігація тварин.
7. Когнітивна карта.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке міграція тварин?
2. Які основні причини міграції?
3. Чим сезонна міграція відрізняється від добової?
4. Які тварини здійснюють найдовші міграції?
5. Чому птахи відлітають у теплі краї?
6. Як тварини орієнтуються під час міграції?
7. Які небезпеки виникають під час міграції?
8. Як діяльність людини впливає на міграцію тварин?
9. Що таке навігація тварин і яке її біологічне значення?
10. У чому полягає різниця між сонячною та зоряною навігацією?
11. Яку роль відіграє магнітне поле Землі в орієнтації тварин?
12. Які тварини використовують хімічну навігацію і як вона працює?
13. Як працює ехолокація у тварин і які види її використовують?
14. Наведіть приклади тварин із різними типами навігації.
15. Яке практичне значення вивчення навігації тварин у біології та екології?

Основні поняття: таксономічна належність, навігація тварин, міграція, когнітивна карта, ехолокація.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.

2. Данкевич Н., Скрипка Г., Галян А., Данкевич А. Концептуальний аспект когнітивних карт тварин. Актуальні аспекти розвитку ветеринарної медицини в умовах євроінтеграції : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 16–17 жовтня. 2025 р. Одеса, 2025. С. 114-117.

<http://lib.osau.edu.ua/jspui/handle/123456789/5814>

3. Енциклопедія мігруючих видів диких тварин України / під заг. ред. к.б.н., с.н.с. Полуди А. М. – Київ : 2018. – 694 с. : 315 фот., 343 карт.

4. Dubovyk, Oleksii & Бокотей, Andriy & Pokrytiuk, Leonid & Bodnar, Vasyl & Ruchko, Oleksandr. (2019). Autumn migration of birds of protected by the Red Data Book of Ukraine species through the Borzhava mountain ridge [Осіння міграція птахів, які перебувають під охороною Червоної книги України, через гірський масив Полонина Боржава (Закарпатська область)].

https://www.researchgate.net/publication/336242102_Autumn_migration_of_birds_of_protected_by_the_Red_Data_Book_of_Ukraine_species_through_the_Borzhava_mountain_ridge_Osinna_migracia_ptahiv_aki_perebuvaut_pid_ohoronou_Cervonoj_knigi_Ukraini_cerez_girsk

Додаткова:

1. Alerstam, T. (2006). Conflicting evidence about long-distance animal navigation. *Science*, 313(5788), 791–794. <https://doi.org/10.1126/science.1129048>

2. Havens, H. M., Taylor, B. K., & Lohmann, K. J. (2025). Neuromorphic encoding strategies for a noisy magnetic sense. *Journal of the Royal Society, Interface*, 22(227), 20240810. <https://doi.org/10.1098/rsif.2024.0810>

3. Lohmann, K. J., Goforth, K. M., Mackiewicz, A. G., Lim, D. S., & Lohmann, C. M. F. (2022). Magnetic maps in animal navigation. *Journal of comparative physiology. A, Neuroethology, sensory, neural, and behavioral physiology*, 208(1), 41–67. <https://doi.org/10.1007/s00359-021-01529-8>

4. Morford, J., Wynn, J., Lewin, P., Jagers, P., Lancaster-Reeves, L., Sibeaux, A., Padget, O., & Guilford, T. (2025). Map and compass navigation: The mechanism

and ontogeny of animal maps. *Animal Behaviour*, 227, 123272.
<https://doi.org/10.1016/j.anbehav.2025.123272>

Електронні інформаційні ресурси:

1. <https://api.visicom.ua/uk/posts/krylanmapnavigation>
2. <http://mail.izan.kiev.ua/atlas%20of%20bird%20migration-ua-2016.pdf>

Самостійна робота № 8

Тема: Здатність тварин до символізації

Мотиваційна характеристика теми. Символізацією називають встановлення еквівалентності між нейтральними знаками – символами – та відповідними предметами, діями, узагальненнями різного рівня та поняттями. Для вивчення цієї когнітивної функції у приматів та птахів застосовують досить різноманітні експериментальні прийоми. Один з них пов'язаний з проблемою «рахунку» у тварин. Відомо, що тварини здатні до різних форм оцінок кількісних параметрів середовища, включаючи формування довербального уявлення про «число». На наступному етапі аналізу з'ясовують, чи можуть тварини пов'язувати це поняття із символами (Арабськими цифрами), тобто чи існують у них зачатки здатності до «істинного рахунку» за допомогою числівників, яким у повному обсязі володіє лише людина.

План: 1. Дослідження здатності тварин до символізації.
2. Здатність до символізації у приматів.
3. Здатність до символізації у птахів родини воронових.

Теоретичні питання:

1. Тест на «функціональний рахунок» (Functional counting).
2. Тест на «складання символів» (Digit-symbol substitution).
3. Принципи ординальності та кардинальності.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке символізація тварин?
2. Дослідження здатності тварин до символізації (на прикладі «Рахунки») за допомогою лабораторних тестів?
3. Критерії, які необхідно враховувати при оцінці здібності тварин використовувати символи для маркування множини?
4. Чи здатні тварини оперувати засвоєними цифрами як символами?
5. Чи здатні тварини використовувати засвоєні символи для нумерації (перерахунку) елементів множин і виконувати число дій відповідно до пред'явленої цифрою?
6. Дослідження за К. Ферстером (Ferster, 1964)?
7. Роботи американської дослідниці Сари Бойзен (Boysen, 1989; 1995) у вирішенні питання щодо здатності тварин використовувати символи для характеристики множин?
8. Чому здатність ворон до символізації вважається ознакою високого рівня когнітивного розвитку?
9. Як ворони встановлювали відповідність між цифрами та множинами без спеціального навчання?
10. Які результати показав тест на «додавання» і що вони свідчать про когнітивні здібності ворон?

Основні поняття: символізація, субітизація, ютиль, когнітивний розвиток, стимул.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Biro, Dora & Matsuzawa, Tetsuro. (2001). Use of numerical symbols by the chimpanzee (Pan troglodytes): Cardinals, ordinals, and the introduction of zero. Anim. Cogn.. 4. 193-199. 10.1007/s100710100086.
https://www.researchgate.net/publication/226966766_Use_of_numerical_symbols_by_the_chimpanzee_Pan_troglodytes_Cardinals_ordinals_and_the_introduction_of_zero

2. Matsuzawa T. (2009). Symbolic representation of number in chimpanzees. *Current opinion in neurobiology*, 19(1), 92–98.
<https://doi.org/10.1016/j.conb.2009.04.007>
3. Muramatsu, A., & Matsuzawa, T. (2023). Sequence Order in the Range 1 to 19 by Chimpanzees on a Touchscreen Task: Processing Two-Digit Arabic Numerals. *Animals : an open access journal from MDPI*, 13(5), 774.
<https://doi.org/10.3390/ani13050774>
4. Pepperberg, I.M. (2018). Cardinality. In: Vonk, J., Shackelford, T. (eds) *Encyclopedia of Animal Cognition and Behavior*. Springer, Cham.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-47829-6_1614-1

Самостійна робота № 9

Тема: Алеломіметична поведінка та імітаційне нау́чіння

Мотиваційна характеристика теми. Наслідування у тварин - особлива форма нау́чіння в умовах спілкування, коли одна тварина слідує прикладу іншої. Явища наслідування грають істотну роль формуванні поведінки тварин.

Наслідування може мати інстинктивну природу, або належати до сфери нау́чіння. Для інстинктивного наслідування характерним є те, що виконання видотипових дій однією твариною є спонукаючим фактором для виконання аналогічних дій іншими тваринами даного виду.

Іншими словами, у цьому випадку має місце взаємна стимуляція або взаємне стимулювання видотипової поведінки. Така форма поведінки називається алеломіметичною поведінкою. Прикладами такої поведінки є стимуляція сну, відпочинку, пересування або видотипового маніпулювання, коли поведінка однієї або кількох особин викликає аналогічну поведінку всього угруповання. Алеломіметична поведінка вивчається шляхом роздільного нау́чіння ізольованих одна від одної тварин, які потім зводяться разом, у результаті чого можна судити про силу алеломіметичної реакції,

тобто інстинктивного наслідування. Під час вивчення імітаційного навчіння тварини з самого початку спілкуються між собою. Одна особина (або кілька особин) виконує при цьому роль «актора», тобто навчається під наглядом експериментатора за відповідну винагороду на очах у інших особин - «глядачів».

План: 1. Наслідування у тварин.

2. Алеломіметична поведінка тварин.

3. Імітаційне навчіння тварин.

4. Соціальна фасилітація тварин.

5. Постуральна синхронність тварин.

Теоретичні питання:

1. Алеломіметична поведінка у великої рогатої худоби.

2. Алеломіметична поведінка у овець та кіз.

3. Алеломіметична поведінка у свиней.

4. Алеломіметична поведінка у птиці.

5. Алеломіметична поведінка у собак.

6. Дослідження алеломіметичної поведінки коней, її впливу та методів керування в процесі тренування.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке алеломіметична поведінка?

2. Алеломіметична поведінка - це відображення інстинктів чи навчіння?

3. Важливість алеломіметичної поведінки?

4. Практичні наслідки алеломіметичної поведінки?

5. Що таке постуральна синхронність?

6. Моделювання поведінкової реакції тварин за допомогою моделей ланцюгів Маркова?

7. Що таке соціальна фасилітація?

8. Синхронізація поведінки з етологічної точки зору?

9. Моделі ланцюгів Маркова?

10. Імітаційне научіння тварин?
11. Факультативне імітаційне научіння?
12. Чим відрізняється алеломіметична поведінка від імітаційного научіння?
13. Облігатне імітаційне научіння?

Основні поняття: наслідування у тварин, фасилітація, імітація, постуральна синхронність, алеломіметична поведінка.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.
Доценко В. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : навч. посіб. / В. В. Доценко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків : ХНУВС, 2010. — 254 с. Режим доступу:
https://univd.edu.ua/general/publishing/nav4_lit/zoopsiph.pdf?utm_source=chatgpt.com
2. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник / Н. В. Коляденко. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. – 508 с. – Бібліогр. в кінці кожного розділу.
3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 224 с.
4. Яцина О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. – 144 с.

Додаткова:

1. Bharti, Pranay. (2015). Allelomimetic Behaviour and its Implications in Practical Farm Animal Management.
https://www.researchgate.net/publication/281834053_Allelomimetic_Behaviour_and_its_Implications_in_Practical_Farm_Animal_Management

2. Fox M. W. (1965). Environmental factors influencing stereotyped and allelomimetic behavior in animals. *Laboratory animal care*, 15(5), 363–370. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/4222103/>
3. David A. Wieckert, Social Behavior in Farm Animals, *Journal of Animal Science*, Volume 32, Issue 6, June 1971, Pages 1274–1277, <https://doi.org/10.2527/jas1971.3261274x>
4. Dogs Learn by Modeling the Behavior of Other Dogs. Where human prompting may fail to teach a puppy, another dog can help. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/canine-corner/201301/dogs-learn-modeling-the-behavior-other-dogs>
5. Duranton, Charlotte & Gaunet, Florence. (2016). Behavioural synchronization from an ethological perspective: Overview of its adaptive value. *Adaptive Behavior*. 24. 10.1177/1059712316644966.
6. Eklund, B., & Jensen, P. (2011). Domestication effects on behavioural synchronization and individual distances in chickens (*Gallus gallus*). *Behavioural Processes*, 86(2), 114–119. <https://doi.org/10.1016/j.beproc.2010.12.010>
7. Feuerbacher, E. N. (2003). *Natural concepts in the domestic dog* (Master's thesis). University of North Texas. <https://digitalcommons.uri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1834&context=theses>
8. Kausar, Razia & Usman, Muhammad & Sharif, Muhammad & Muhammad, Adnan & Mughal, & Maqsood, Riffat. (2024). Understanding the Allelomimetic Behavior in Horses with its Impact and Management in training. *Biological Times*. https://www.researchgate.net/publication/383646243_Understanding_the_Allelomimetic_Behavior_in_Horses_with_its_Impact_and_Management_in_training_Biological_Times
9. Vogel, H. H., Jr., Scott, J. P., & Marston, M.-V. (1950). *Social facilitation and allelomimetic behavior in dogs: I. Social facilitation in a non-competitive situation*. *Behaviour*, 2(3), 121–134. [Brill](#)

10. Weddy Kendi, Paul Onjoro. Allelomimetic behavior in farm animals. Int J Vet Sci Anim Husbandry 2026;11(3):265-269. DOI: [10.22271/veterinary.2026.v11.i3e.3137](https://doi.org/10.22271/veterinary.2026.v11.i3e.3137)
11. Wood-Gush, D.G.M. (1983). Social Behaviour. In: Elements of Ethology. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-009-5931-6_2
12. Zipkin, E.F., Jennelle, C.S. and Cooch, E.G. (2010), A primer on the application of Markov chains to the study of wildlife disease dynamics. Methods in Ecology and Evolution, 1: 192-198. <https://doi.org/10.1111/j.2041-210X.2010.00018.x>

Електронні інформаційні ресурси:

1. [Does Your Dog Show Allelomimetic Behavior?](https://doi.org/10.22271/veterinary.2026.v11.i3e.3137)
2. <https://ethology.eu/tag/allelomimetic-behavior/>
3. <https://portal.dogsandscience.com/glossar/allelomimetic-behavior/>
4. <https://faculty.ksu.edu.sa/sites/default/files/Zoo%20635.pdf>
5. <https://roots2words.com/p/modern-vocabulary-allelomimetic>

Самостійна робота № 10

Тема: Теоретичні засади дресирування

Мотиваційна характеристика теми. Дресируванням зазвичай називають діяльність людини, спрямовану на формування у тварин певних форм поведінки, необхідних для управління ними з господарською чи іншою метою. Чи утримуємо ми собаку у великому місті, чи маємо козу та коня, чи готуємо зі своїми тваринами номер для виступу в цирку, у всіх цих випадках нам необхідно навчити тварин розуміти наші вимоги та виконувати необхідні нам дії в потрібний для нас час і в певному місці.

У процесі дресирування тварина опановує нову поведінку. Але навчитися чомусь, тобто набути досвіду та змінити свою поведінку, будь-яка тварина може й без людини. І лише участь людини в процесі навчання дає право назвати цей процес дресируванням. Людина, як дресувальник,

визначає мету, формулює завдання і відповідно до цього організовує процес їх здійснення, обираючи відповідні методи та способи впливу на тварину.

Теорія дресирування ґрунтується на даних таких наук, як зоопсихологія, генетика та еволюція поведінки, етологія, фізіологія вищої нервової діяльності та нейрофізіологія.

План: 1. Методи дресирування.

2. Практичні засади дресирування.

3. Способи дресирування.

4. Методика вироблення умовних рефлексів при дресируванні .

Теоретичні питання:

1. Навчання та дресирування тварин.

2. Взаємовідносини людини та тварин.

3. Методи поводження з тваринами та їх дресирування, засновані на доказовій медицині.

4. Дресирування згідно з ученням М. О. Герда.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке дресирування тварин?

2. Які основні методи дресирування тварин існують?

3. Що таке умовний рефлекс і яку роль він відіграє у дресируванні?

4. Чим відрізняється позитивне підкріплення від негативного?

5. Які тварини найкраще піддаються дресируванню і чому?

6. Як вік тварини впливає на успішність дресирування?

7. Які помилки найчастіше допускають під час дресирування тварин?

8. Дресирування згідно з ученням М. О. Герда складається із скількох стадій?

Основні поняття: дресирування тварин, команда, покарання, мотивація, навичка, наштовхування

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.
- Доценко В. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : навч. посіб. / В. В. Доценко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків : ХНУВС, 2010. — 254 с. Режим доступу:
https://univd.edu.ua/general/publishing/nav4_lit/zoopsiph.pdf?utm_source=chatgpt.com
2. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник / Н. В. Коляденко. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. – 508 с. – Бібліогр. в кінці кожного розділу.
3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 224 с.
4. Яцина О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. – 144 с.

Додаткова:

1. Гиль М.І., Коновалов О.В., Агапова Є.М., Сусол Р.Л. Дресирування собак: навчальний посібник. – Одеса: ОДАУ, 2010. – 296 с.
https://www.mnau.edu.ua/files/faculty/tvpptsb/kaf_ggtb/hyl/navch-pos-dresyruv-sob.pdf
2. Brando, S. I. (2012). Animal learning and training: implications for animal welfare. *Veterinary Clinics: Exotic Animal Practice*, 15(3), 387-398. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cvex.2012.06.008>
3. Brando, S., & Norman, M. (2023). Handling and Training of Wild Animals: Evidence and Ethics-Based Approaches and Best Practices in the Modern Zoo. *Animals : an open access journal from MDPI*, 13(14), 2247. <https://doi.org/10.3390/ani13142247>

4. Heidenreich, B. (2012). An introduction to the application of science-based training technology. *Veterinary Clinics of North America: Exotic Animal Practice*, 15(3), 489–503. <https://doi.org/10.1016/j.cvex.2012.06.006>

Самостійна робота № 11

Тема: Агресивна поведінка риб

Мотиваційна характеристика теми. Агресія — поширена поведінка, що спостерігається у різних видів тварин, зокрема у риб. Вона стосується дій, пов'язаних із погрозами, нападами або заподіянням шкоди іншим, і може проявлятися в різних формах, таких як фізична агресія, територіальна агресія та соціальна агресія. У риб вона служить різним цілям і відіграє вирішальну роль у їхньому виживанні та репродуктивному успіху. Риби використовують агресію для захисту свого потомства, монополізації ресурсів, таких як їжа, територія та партнери, а також для встановлення ієрархії домінування. Риби проявляють агресивну поведінку, щоб захистити своє потомство від потенційних загроз.

План: 1. Визначення та класифікація агресії риб. Нейротрансмітери та гормони, пов'язані з агресією риб.

2. Експериментальні підходи до вивчення агресії риб.
3. Генетичні та епігенетичні чинники, що впливають на агресію риб.
4. Фактори навколишнього середовища та агресія риб.
5. Внутрішньовидова та міжвидова агресія.
6. Зниження агресії в умовах утримання в неволі.

Теоретичні питання:

1. Роль агресії в соціальній ієрархії риб.
2. Вплив середовища проживання та доступності ресурсів на агресивну поведінку.
3. Вплив щільності, скупченості, розміру території та соціального статусу.
4. Вплив температури, рН та якості води на агресію риб.

5. Конкуренція та співіснування: моделі міжвидової агресії.
6. Комунікація та сигнали в агресії риб.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке агресивна поведінка?
2. Назвіть одну з основних функцій агресії у риб?
3. Які гормони відіграють значну роль у регулюванні агресії у риб?
4. Генетичні фактори які впливають на агресію у риб?
5. Чи можуть середовище існування та доступність ресурсів суттєво впливати на агресивну поведінку риб?
6. Чи може агресивна поведінка змінюватися залежно від соціального статусу риб?
7. Коливання температури впливають на метаболізм і рівень активності риб, впливаючи на їхню агресивність?
8. Конкуренція та співіснування риб значною мірою залежать від моделей міжвидової агресії?
9. Агресивні взаємодії у риб можуть включати використання різних сигналів?
10. Діяльність людини та агресивна поведінка риб в природному середовищі існування?
11. Лабораторні та польові дослідження: переваги та обмеження?
12. Етологічні спостереження та поведінкові експерименти?
13. Агресія в акваріумах та закритих системах?
14. 10 стратегій зменшення агресивної поведінки у риб, що утримуються в неволі?

Основні поняття: агресія, чесні сигнали, сигнали блефу, нейротрансмітери, стрес.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.

Доценко В. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : навч. посіб. / В. В. Доценко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків : ХНУВС, 2010. — 254 с. Режим доступу:

https://univd.edu.ua/general/publishing/nav4_lit/zoopsiph.pdf?utm_source=chatgpt.com

2. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник / Н. В. Коляденко. — Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. — 508 с. — Бібліогр. в кінці кожного розділу.

3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. П. Москалець. — Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. — 224 с.

4. Яцина О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. — Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. — 144 с.

Додаткова:

1. Alcazar, R. M., Becker, L., Hilliard, A. T., Kent, K. R., & Fernald, R. D. (2016). Two types of dominant male cichlid fish: behavioral and hormonal characteristics. *Biology open*, 5(8), 1061–1071. <https://doi.org/10.1242/bio.017640>

2. Brandão, M. L., Colognesi, G., Bolognesi, M. C., Costa-Ferreira, R. S., Carvalho, T. B., & Gonçalves-de-Freitas, E. (2018). Water temperature affects aggressive interactions in a Neotropical cichlid fish. *Neotropical Ichthyology*, 16(1), e170081. <https://doi.org/10.1590/1982-0224-20170081>

3. da Silva, M. C., Canário, A. V. M., Hubbard, P. C., & Gonçalves, D. M. F. (2021). Physiology, endocrinology and chemical communication in aggressive behaviour of fishes. *Journal of fish biology*, 98(5), 1217–1233. <https://doi.org/10.1111/jfb.14667>

4. Eidsmo, J., Madsen, L., Pedersen, L. F., Jokumsen, A., & Gestø, M. (2023). Environmental Enrichment for Rainbow Trout Fingerlings: A Case Study Using Shelters in an Organic Trout Farm. *Animals : an open access journal from MDPI*, 13(2), 268. <https://doi.org/10.3390/ani13020268>

5. Maierdiyali, A., Wang, L., Luo, Y., & Li, Z. (2020). Effect of Tank Size on Zebrafish Behavior and Physiology. *Animals : an open access journal from MDPI*, 10(12), 2353. <https://doi.org/10.3390/ani10122353>
6. Mushtaq, S.T. Aggression in aquatic environments and its relevance in aquaculture and conservation efforts. *Discov Anim* 1, 28 (2024). <https://doi.org/10.1007/s44338-024-00026-x>
7. Vaudry H, Ubuka T, Soma KK and Tsutsui K (2022) Editorial: Recent Progress and Perspectives in Neurosteroid Research. *Front. Endocrinol.* 13:951990. <https://doi.org/10.3389/fendo.2022.951990>

Самостійна робота № 12

Тема: Комунікація тварин

Мотиваційна характеристика теми. Комунікація тварин, біокомунікація, зв'язки між особинами одного або різних видів, що встановлюються за допомогою сприйняття сигналів, які вони видають. Ці сигнали (специфічні — хімічні, механічні, оптичні, акустичні, електричні та ін., або неспецифічні — супутні диханню, руху, харчуванню тощо) сприймаються відповідними рецепторами: органами зору, слуху, нюху, смаку, шкірної чутливості, органами бічної лінії (у риб), термо- та електрорецепторами. Вироблення (генерація) сигналів та їх прийом (рецепція) утворюють між організмами канали зв'язків (акустичну, хімічну та ін.) для передачі інформації різної фізичної або хімічної природи. Інформація, що надходить різними каналами зв'язку, обробляється в різних частинах нервової системи, а потім зіставляється (інтегрується) у її вищих відділах, де формується відповідна реакція організму. Комунікація тварин полегшує пошуки їжі та сприятливих умов проживання, захист від ворогів і шкідливих впливів. Без спілкування тварин неможлива зустріч особин різної статі, взаємодія батьків і потомства, формування груп (зграй, стад, роїв, колоній тощо) та регуляція відносин між особинами всередині них (територіальні відносини, ієрархія тощо).

План: 1. Відправники та одержувачі.

2. Передача сигналу.

3. Прийом сигналу.

4. Поняття «донора» та «реципієнта».

5. Генерація сигналів.

6. Звукова комунікація.

Теоретичні питання:

1. Еволюція сигналів.

2. Типи комунікативних сигналів.

3. Акустична комунікація.

4. Ефективність комунікації.

5. Вплив міжвидових відносин на комунікацію в міжвидових популяціях.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке комунікація тварин?

2. Навіщо тваринам комунікувати між собою?

3. Які основні способи комунікації тварин?

4. Як тварини використовують звуки для передачі повідомлень?

5. Тварина, яка подає сигнал, називається відправником, а як називається тварина, що сприймає цей сигнал?

6. У чому полягає завдання відправника сигналу в комунікації тварин?

7. Яке завдання приймача (одержувача) сигналу в комунікації тварин?

8. Які витрати та вигоди має комунікація у тварин?

9. Які показники використовують для оцінки обсягу інформації, що передається сигналами тварин?

10. Яке ключове поняття принципу гандикапу і що воно означає щодо витрат, які зумовлює сигнал?

11. Навіщо вивчати комунікацію тварин?

12. Чи розуміють тварини значення слів?

Основні поняття: біокомунікації, амслем, феромони, звуки, сигнал, електрорецептори.

Список рекомендованої літератури:

Основна:

1. Доценко В. В. Зоопсихологія : навч. посіб. / В. В. Доценко. – Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. – 240 с.

Доценко В. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : навч. посіб. / В. В. Доценко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків : ХНУВС, 2010. — 254 с. Режим доступу:

https://univd.edu.ua/general/publishing/nav4_lit/zoopsiph.pdf?utm_source=chatgpt.com

2. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник / Н. В. Коляденко. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. – 508 с. – Бібліогр. в кінці кожного розділу.

3. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія : підручник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В. П. Москалець. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. – 224 с.

4. Яцина О. Ф. Зоопсихологія : навч.-метод. посіб. / О. Ф. Яцина. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2010. – 144 с.

Додаткова:

1. animal communication <https://www.britannica.com/science/ethology>

DO   ANIMALS   COMMUNICATE   EMOTION?

<https://www.paulekman.com/animal-emotions/animal-communication/>

2. Hebets, E. A., Barron, A. B., Balakrishnan, C. N., Hauber, M. E., Mason, P. H., & Hoke, K. L. (2016). A systems approach to animal communication. *Proceedings. Biological sciences*, 283(1826), 20152889. <https://doi.org/10.1098/rspb.2015.2889>

3. Kaplan G. (2014). Animal communication. *Wiley interdisciplinary reviews. Cognitive science*, 5(6), 661–677. <https://doi.org/10.1002/wcs.1321>
4. Niladri, Sekhar & Dash, Niladri. (2017). The Animal Communication System (ANICOMs): Some Interesting Observations. *International Journal of Communication*. 27. 7-47. https://www.researchgate.net/publication/320947755_The_Animal_Communication_System_ANICOMs_Some_Interesting_Observations

Електронні інформаційні ресурси:

1. [Stanford Encyclopedia of Philosophy](https://plato.stanford.edu/entries/animal-communication/) Animal Communication <https://plato.stanford.edu/entries/animal-communication/>

Глосарій

Агресивна поведінка у тварин (від французького слова **agressif** - **нападник, войовничий**, від латинського **aggregior** - **нападаю**) - це дії тварини, спрямовані на іншу особину та такі, що призводять до її залякування, подавлення або нанесення їй фізичних травм.

Агресія - широко поширене соціальне явище, яке можна визначити як будь-яку поведінку, пов'язану з погрозами, нападами та/або захисними стратегіями серед окремих осіб або груп.

Адаптивна функція - причина, через яку та чи інша ознака розвинулася в результаті природного відбору.

Аллеломіметична поведінка - це поведінка, аналогічна поведінці інших. Деякі види поведінки з високою ймовірністю можуть вплинути на інших, спонукаючи їх до аналогічної поведінки. Тварини, які постійно контактують одна з одною, неминуче розвиватимуть алеломіметичну поведінку.

Ареал (лат. **area** - **площа, або ділянка, простір**) - це територія або область поширення певного виду тварин, рослин чи інших організмів у природі.

Домінування - перевага однієї особини над іншою, що виявляється у вигляді багатьох поведінкових реакцій.

Дресирування тварин - це прикладна технологія. В її основі лежать принципи аналізу поведінки.

Етологія - наука про вивчення поведінки тварин.

Ехолокація - це дивовижна здатність деяких тварин орієнтуватися в навколишньому світі за допомогою звукових хвиль. Для цього тварина випромінює високочастотні звукові сигнали, а потім використовує відбиті від об'єктів звукові хвилі для визначення їхнього розташування, форми, розміру, швидкості та текстури. Найбільш розвинена ехолокація у кажанів і дельфінів, також її використовують землерийки, ряд видів ластоногих (тюлені), птахи.

Звукоутворення у тварин - це створення звуку як засобу передачі інформації.

Зоохозис (англ. *zoochosis*) - аномальний стан тварин, що утримуються в неволі, який характеризується повторюваною, іноді саморуйнівною поведінкою (наприклад, ходінням туди-сюд) і який вважається спричиненим стресом, пов'язаним з утриманням у неволі.

Імітаційне навчіння - (наслідування) - форма навчання, що ґрунтується на повторенні чужих дій, наслідуванні прикладу іншої тварини.

Імпринтинг - це найважливіший тип вродженої поведінки, що спостерігається у деяких видів, особливо у молодих ссавців і птахів, і відбувається на ранніх стадіях розвитку.

Інсайт (від лат. *insight* - розуміння), у зоопсихології - акт безпосереднього осягнення, раптове вирішення твариною складного завдання після кількох випадкових хаотичних спроб досягти бажаного результату.

Інстинкти - це моделі поведінки, які тварини виконують автоматично, без необхідності навчання.

Когнітивна карта - це образ місцевості, який служить для навігації.

Комунікація тварин - це процес передачі інформації від однієї або групи тварин (донорів) до однієї або кількох інших тварин (реципієнтів), що впливає на їхню поведінку.

Материнський імпринтинг - це процес, за допомогою якого новонароджений розпізнає свою матір, а мати - своїх пташенят.

Наземні міграції - це регулярні або періодичні переміщення тварин суходолом на значні відстані з метою пошуку їжі, розмноження, уникнення несприятливих умов або зміни середовища існування.

Наслідування у тварин - особлива форма навчіння в умовах спілкування, коли одна тварина слідує прикладу іншої.

Облігатне навчіння (обов'язкове навчіння) - це вид індивідуального досвіду, який необхідний для виживання всім особинам певного виду.

Осяяння - раптове розуміння рішення проблеми

Переліт птахів - це сезонні міграції птахів, під час яких вони регулярно переміщуються на великі відстані між місцями гніздування та зимівлі.

Поняття «П'ять свобод для тварин» - це міжнародно визнаний принцип гуманного поводження з тваринами, який визначає основні умови, необхідні для їхнього добробуту.

Постуральна синхронність - це неусвідомлене віддзеркалення або узгодження положень тіла (поз), рухів чи жестів між двома або більше особами під час соціальної взаємодії.

Потенціал володіння ресурсами - здатність індивіда контролювати необхідний ресурс порівняно з іншими представниками того самого виду.

Принципи гуманного збереження - це етична концепція, яка набула широкого поширення в останнє десятиліття і була спочатку розроблена для вирішення багатьох «складних проблем» щодо благополуччя окремих тварин у управлінні дикою природою, з якими традиційна етика охорони

навколишнього середовища та збереження природи не могла ефективно впоратися.

Сигнали - це дії або анатомічні структури, основна функція яких полягає у передачі інформації іншій тварині.

Сигнали блефу - це оманливі сигнали, які можна використовувати для уникнення або перенаправлення агресії.

Соціальна фасилітація - це вплив присутності інших особин на поведінку та діяльність тварини, внаслідок якого активність або ефективність дій посилюється.

Територіальність - наявність ділянки, яку охороняє дана тварина або група тварин.

Факультативне навчіння - це форма індивідуального набуття досвіду, яка не є обов'язковою для всіх особин виду та залежить від конкретних умов середовища, життєвого досвіду й особливостей окремої тварини.

На відміну від облігатного навчіння, яке необхідне для нормального розвитку певних форм поведінки, факультативне навчіння дозволяє тварині пристосовуватися до змінних умов існування, набуваючи нових навичок і способів поведінки на основі власного досвіду.

Фізична депривація - це стан, коли людині або тварині бракує необхідних фізичних умов для нормального існування та розвитку.

Хомінг, інстинкт повернення додому (homing) (англ. homing - повернення додому) - здатність тварини за певних умов повертатися на свою територію проживання (розмноження), як правило, долаючи при цьому значні відстані; Хомінг характерний для видів з далекими міграціями (перелітні птахи, прохідні риби та ін.).

Чесні сигнали - це надійні сигнали, які точно відображають якості чи здібності особини, такі як розмір, сила чи домінантність.

Навчальне видання

**методичні рекомендації до самостійної роботи
з освітнього компоненту
«Зоопсихологія»**

**Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman
Папір для цифрового друку. Друк ризографічний.**

**Ум. друк. арк. - 1,75.
Наклад**

ОДАУ

65000, м. Одеса, вул. Пантелеймонівська, 13